

Список використаних джерел

1. Контроллінг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н.Г. Данилочкиной // Е.А. Ананькина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2003. – С. 6.

2. Лучко М.Р. Контролінг: теоретичні основи організації: [опорний конспект лекцій] / М.Р. Лучко, О.М. Десятнюк. – Тернопіль: «Тер Аудит», 2000. – С. 3.

3. Чумаченко М.Г. Контролінг перспективи не має / М.Г. Чумаченко // Фінансовий контроль. – 2005. – №3. – С. 38.

4. Гунькина Т.Г. Практика контроллинга в ОАО КБ «Русский Южный Банк / Т.Г. Гунькина // Контроллінг. – 2005. – №1 (13). – С. 16–17.

5. Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» від 20 травня 2010 року

№2278–VI [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=2278>

6. Теплякова Т.Ю. Контроллінг: [учеб. пособ.] / Т.Ю.Теплякова. – Ульяновск: УлГТУ, 2010. – 143 с.

7. Маликова С.Г. Контроллінг и управленческий учет в России / С.Г. Маликова, И.Н. Митрохин // Контроллінг. – 2005. – №1 (13). – С. 28–29.

8. Мескон А. Основы менеджменту / А. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі. – М.: Дело, 2000. – 674 с.

9. Смирнов С.А. Контроллінг / С.А. Смирнов. – М.: Моск. госуд. унив. экономики, статистики и информатики, 2001. – 234 с.

10. Кармінський А.М. Контролінг у бізнесі / А.М. Кармінський, Н.І. Оленев, А.Г. Примаєк, С.Г. Фалько. – М.: Фінанси та статистика, 2002. – 256 с.

О.В. ВЕЛИЧКО,

к.е.н., Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ефективність виробництва та використання кормів

У статті обґрунтовано засади зростання економічної ефективності кормовиробництва й раціонального використання кормових ресурсів. Здійснено аналіз структурно-динамічних тенденцій розвитку кормовиробництва. Визначено ступінь впливу рівня кормозабезпеченості на продуктивність тварин у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: корми, виробництво, використання, ефективність, інтенсифікація, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

В статье обоснованы принципы роста экономической эффективности кормопроизводства и рационального использования кормовых ресурсов. Осуществлен анализ структурно-динамических тенденций развития кормопроизводства. Определена степень влияния уровня кормобеспечения на производительность животных в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: корма, производство, использование, эффективность, интенсификация, сельскохозяйственные предприятия, хозяйства населения.

In the article grounded principles of growth of economic efficiency of kormovirobnictva the rational use of forage resources. An analysis is carried out structurally dynamic progress of kormovirobnictva trends. Certainly a degree of influence of level of kormozabezpechenosti is on the productivity of zoons in agricultural enterprises.

Keywords: sterns, production, use, efficiency, intensification, agricultural enterprises, economies of population.

Постановка проблеми. Найважливішою умовою розвитку тваринництва в країні є створення міцної кормової бази в

кожному господарстві. Від цього безпосередньо залежать можливості збільшення поголів'я худоби і підвищення його продуктивності, що, у свою чергу, визначає темпи зростання і рівень виробництва продукції тваринництва. На жаль, виробництво кормів як за кількістю, так і за якістю не відповідає потребам тваринництва майже в усіх аграрних підприємствах, наслідком чого є низька ефективність використання кормів, їх перевитрата, висока кормомісткість одиниці продукції. Галузь кормовиробництва на сьогодні є технічно й технологічно відсталою, потребує наукового обґрунтування та законодавчого забезпечення її розвитку. Тваринницька галузь не лише постачає молочно-м'ясні та інші продукти харчування населенню і сировину для багатьох промислових галузей, а також є одним із найважливіших чинників стабільності економіки країни, забезпечення зайнятості населення в усіх ланках агропромислового комплексу України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Значний внесок у розробку питань щодо ефективності використання кормів та збільшення на цій основі виробництва продукції тваринництва зроблено науковими працями таких відомих вітчизняних і зарубіжних учених економістів-аграрників: Б.М. Батова, П.С. Березівського, П.П. Борщевського, В.Г. В'юна, Л.В. Галієвої, Д.П. Глуценка, В.В. Гришка, В.П. Долинського, О.І. Зінченка, І.Т. Кіщака, О.А. Лози, А.А. Побережної, Д.С. Приходька, П.П. Проскури, Д.К. Семенди, О.І. Симоненка, В.А. Юдіної та ін. Сучасний рівень виробництва кормів та їхня якість у нашій країні зовсім не відповідають потребам розвитку тваринництва. Тому проблема збільшення виробництва повноцінних і дешевих кормів набуває дедалі більшого значення. Це зумовлює високу акту-

альність дослідження проблеми вдосконалення кормової бази і покращання забезпечення тварин кормами.

Метою статті є розкриття теоретичних та методичних аспектів підвищення ефективності виробництва та використання кормів. Нами планується провести аналіз динаміки витрат кормів худобі та птиці в Україні; витрат кормів на виробництво одиниці продукції та на одну умовну голову великої худоби; структури використаних кормів і вартість 1 ц кормових одиниць при виробництві окремих видів тваринницької продукції в підприємствах; обґрунтувати шляхи створення міцної кормової бази і здешевлення виробництва кормів.

Виклад основного матеріалу. Створення міцної кормової бази в кожному господарстві передбачає таку систему і структуру виробництва кормів, яка повністю забезпечувала б протягом року поголів'я худоби і птиці різноманітними, якісними і повноцінними за поживністю кормами. Організація кормової бази включає певну систему виробництва і використання кормів, що характеризується відповідною структурою посівних площ кормових культур, технологією їхнього виробництва, заготівлі, зберігання і приготування кормів до згодовування.

Корми – це різнобічний набір продуктів рослинного, тваринного, мікробіологічного, хімічного походження, що використовуються для годівлі сільськогосподарських тварин. Вони мають різну поживність, фізичні властивості, згодовуються в різних обсягах. Залежно від енергетичних, білкових та інших властивостей їх об'єднують в окремі групи [1, 2].

У тваринництві використовуються різноманітні корми – рослинні, тваринного походження і мінеральні. Корми рослинного походження, у свою чергу, включають концентровані (зерно фуражне, комбікорми, висівки, макуха, шроти та інші), соковиті (силос, корене- та бульбоплоди, кормові баштанні культури), грубі (сіно, сінаж, солома, полова), зелені (сіяні трави, трави природних лук і пасовищ).

Розвиток тваринницьких галузей і рівень їхньої економічної ефективності в господарствах залежать від ступеня використання всіх виробничих ресурсів, визначаються насамперед умовами утримання худоби, кількістю і якістю кормів. Кормовиробництво має виключно важливе значення для розвитку тваринництва, оскільки продуктивність тварин на 50–80% залежить від факторів зовнішнього середовища, з яких найважливішим є годівля.

Недостатня, неякісна годівля негативно впливає на потенціал продуктивності та якість тваринницької продукції. Рівень годівлі тварин позначається на їхній продуктивності, відтворювальній здатності, формуванні і розвитку найбільш цінних господарських властивостей. При недостатньому рівні годів-

лі не лише різко знижується продуктивність худоби, а й підвищується яловість маточного поголів'я, скорочується вихід молодняку, народжується слабке потомство. Рівень годівлі тварин безпосередньо визначає економічні показники виробництва тваринницької продукції, зокрема її собівартість. Чим вищі надої молока, середньодобові прирости живої маси худоби, тим дешевше виробництво продукції [3].

Динаміка витрат кормів худобі та птиці в Україні свідчить про те, що в кормовій базі відбулися певні кількісні та якісні зміни (табл. 1). У 2010 році порівняно з 1990 роком обсяг витрачених кормів у тваринництві зменшився до 33,9 млн. т корм. од., або на 67,3%. У 2000–2010 роках обсяги використання кормів скоротилися з 42,5 до 33,9 млн. т корм. од., або на 20,2%. Проте витрати кормів на одну умовну голову великої рогатої худоби у 2010 році збільшилися до 30,8 ц корм. од., або на 4,1% порівняно з 2000 роком. При цьому рівень розвитку кормової бази сільськогосподарських підприємств недостатній і стримує інтенсивний розвиток тваринницьких галузей. Тваринництво України буде забезпечено кормами тоді, коли річні витрати кормів на одну умовну голову становитимуть 35–40 ц корм. од. Це вимагає збільшення виробництва кормів на 20–25%. Кожне господарство повинне якомога повніше забезпечити потреби тваринництва у високоякісних соковитих і грубих кормах за рахунок власного виробництва.

Динаміка витрат кормів є важливими показниками розвитку тваринництва в господарствах різних форм власності і видів господарювання. Скорочення витрат кормів відповідно до зменшення поголів'я худоби і птиці в різних категоріях господарств супроводжувалося поліпшенням поживності раціонів годівлі тварин.

Зазначимо, що енергетична та білкова збалансованість раціонів годівлі тварин залежить від кількості витрачених концентрованих кормів, зокрема комбікормів, а також їхня частка у загальних витратах всіх видів кормів. У 2010 році порівняно з 2000 роком обсяг витрачених концентрованих кормів худобі та птиці у сільськогосподарських підприємствах збільшився до 7899 млн. т корм. од., або на 87,2%. Таке зростання зумовило зменшення витрат грубих, соковитих, зелених кормів з одного боку, і трансформацією структури тваринництва в бік зростання поголів'я свиней і птиці, що спонукало зростання попиту на концентровані корми, особливо на комбікорми.

У 2010 році порівняно з 2000 роком обсяг витрачених інших видів кормів худобі та птиці у сільськогосподарських підприємствах зменшився до 606 млн. т корм. од., або на

Таблиця 1. Динаміка витрат кормів худобі та птиці в Україні (всі категорії господарств, млн. т корм. од.)

Показник	Рік						
	1990	2000	2005	2008	2009	2010	2010 рік у % до 1990 року
Всього кормів	103,6	42,5	37,5	34,6	34,8	33,9	32,7
у т. ч. концентрованих	35,5	12	12,9	13,2	14,7	14,8	41,7
Витрати кормів з розрахунку на одну умовну голову великої рогатої худоби, ц	32,5	29,6	32,4	32,2	32,3	30,8	94,8

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

71,2%. Зменшення обсягу інших видів кормів зумовлено скороченням використання на кормові цілі молока та супутніх продуктів його переробки, а також білково-вітамінних, мінеральних добавок промислового виробництва.

У господарствах населення за досліджуваний період на 16,8% зменшився обсяг використаних кормів худобі та птиці, а також дещо знизилась якість кормових раціонів. Так, у 2010 році порівняно з 2000 роком обсяг витрачених комбікормів худобі та птиці у господарствах населення зменшився до 870 млн. т корм. од., або на 31,1%. При цьому переважна більшість домогосподарств згодовує концентровані корми у вигляді дерті, виготовленої на місцевих комбікормових цехах, млинах, дробарках, а для птиці використовується зерно в основному у натуральному вигляді. Через високі ціни на комбікорми промислового виробництва багато господарств населення не спроможні їх придбати і використовувати.

У раціонах тварин господарств населення більша частка грубих кормів порівняно з сільськогосподарськими підприємствами, а також відрізняється їхній видовий склад. Господарства населення не виготовляють сінажу, проте більше використовують сіна, виготовленого із бобово-злакових трав, вирощених на присадибних ділянках.

У господарствах населення в останні п'ять років стали більше згодовувати соковитих кормів, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Тут не виробляється силос, а тому ця група кормів представлена кормовими коренеплодами, цукровими буряками, кормовими баштанними та картоплею.

У системі факторів, що впливають на конкурентоспроможність виробництва тваринницької продукції, провідна роль належить кормам, які є матеріальною субстанцією створення цієї продукції. За рахунок конверсії біологічної енергії згодовуваних кормів в організмах тварин одержують цінні енергетичні та білкові продовольчі продукти – молоко, м'ясо, яйця, а також інші суміжні продукти, що є сировиною для промислового виробництва. Повноцінна збалансована

за всіма макро- і мікроелементами годівля тварин забезпечує високу продуктивність тварин і якість продукції, зумовлює зниження витрат кормів на одиницю тваринницької продукції та підвищує ефективність кормових раціонів [4].

Ефективність використання кормів визначається витратами кормових одиниць на 1 ц продукції тваринництва, що характеризує кормомісткість її виробництва. Витрати кормів на одиницю продукції тваринництва – величина непостійна. Вона залежить від рівня продуктивності тварин, якості кормів, збалансованості та повноцінності раціонів. У зменшенні витрат кормів та підвищенні їхньої засвоюваності важлива роль належить мінеральним кормам, мікроелементам і вітамінам.

Отже, розвиток кормової бази господарства необхідно оцінювати як за виходом кормів з 1 га сільськогосподарських угідь, досягнутим рівнем годівлі тварин, так і за показниками, які характеризують кінцеві результати: оплатою кормів продукцією та кормомісткістю її виробництва.

За 2000–2010 роки у господарствах усіх категорій рівень годівлі тварин підвищився на 3,9%, а витрати кормів на 1 ц молока скоротилися на 23,3%, приросту свиней – на 19,8%, а приросту великої рогатої худоби навпаки підвищилися на 23,6% (табл. 2).

У сільськогосподарських підприємствах України у 2010 році на 1 ц молока було витрачено близько 1,18 ц корм. од., на 1 ц приросту молодяку великої рогатої худоби – 15,69, на 1 ц приросту свиней – 5,98 ц корм. од., що перевищує науково обґрунтовані норми. Проте ефективність використання кормів у 2000–2010 роках підвищилася, що свідчить про зниження кормомісткості виробництва одиниці тваринницької продукції.

Зменшення витрат кормів на виробництво одиниці продукції не вплинуло на здешевлення середньої вартості 1 ц кормових одиниць в раціонах окремих галузей тваринництва. Вартість 1 ц кормових одиниць використаних кормів у різних галузях тваринництва не однакова. При однаковій вартості

Таблиця 2. Витрати кормів на виробництво одиниці продукції та на одну умовну голову великої худоби, ц корм. од.

Показник	2000	2005	2008	2009	2010	2010 рік у % до 2000 року
Господарства всіх категорій						
На один центнер:						
приросту великої рогатої худоби	8,88	9,94	11,29	11,10	10,98	123,6
приросту свиней	9,05	8,25	7,58	7,46	7,26	80,2
молока	1,33	1,04	1,02	1,05	1,02	76,7
На одну умовну голову великої рогатої худоби	29,63	32,42	32,15	32,28	30,78	103,9
Сільськогосподарські підприємства						
На один центнер:						
приросту великої рогатої худоби	16,73	15,89	14,49	15,23	15,69	93,8
приросту свиней	17,90	8,97	6,50	6,59	5,98	33,4
молока	1,63	1,31	1,27	1,21	1,18	72,4
На одну умовну голову великої рогатої худоби	25,51	30,15	27,77	28,74	26,73	104,8
Господарства населення						
На один центнер:						
приросту великої рогатої худоби	5,05	7,64	9,96	9,50	9,20	182,2
приросту свиней	7,62	7,98	8,27	8,10	8,31	109,1
молока	1,21	0,98	0,97	1,01	0,98	81,0
На одну умовну голову великої рогатої худоби	32,87	33,59	34,77	34,55	33,57	102,1

Таблиця 3. Структура використаних кормів і вартість 1 ц кормових одиниць при виробництві окремих видів тваринницької продукції на підприємствах, 2010 рік (усі категорії господарств)

Вид продукції	Частка кормів у загальних витратах, %					Вартість 1 ц к. од., грн
	концентровані	з них комбікорми	грубі	соковиті	інші види	
Молоко	31,4	6,9	19,0	40,0	9,6	71,1
Приріст великої рогатої худоби	28,1	6,0	21,7	39,6	10,6	60,1
Приріст свиней	95,5	45,6	1,1	1,9	1,5	145,8
Продукція вівчарства	33,9	2,3	37,5	15,6	13,0	43,2
Продукція птахівництва	99,5	85,4	0,1	0,0	0,4	121,6

окремих видів кормів вартість 1 ц корм. од. кормових раціонів різних видів тварин залежить від їхньої структури, що характеризується співвідношенням окремих груп кормів – концентрованих, соковитих, грубих, зелених та інших (табл. 3).

Найменша вартість 1 ц кормових одиниць при виробництві продукції вівчарства (43,2 грн.), де в структурі кормових раціонів переважають грубі (37,5%), концентровані (33,9%), соковиті (15,6%) корми. При виробництві молока і відгодівлі молодняка великої рогатої худоби частка соковитих і грубих кормів у витрачених кормах становить відповідно 40,0–39,6% і 19,0–21,7%, а концентрованих – 31,4–28,1%, у тому числі комбікормів – 6,9–6,0. У цих галузях відносно невисока вартість 1 ц кормових одиниць.

Найбільша вартість 1 ц кормових одиниць спостерігається при виробництві продукції птахівництва і свинарства. У цих галузях переважає концентратний тип годівлі. У витрачених кормах 99,5–95,5% припадає на концентровані корми, а вартість 1 ц корм. од. у 1,7–2,0 раза більша порівняно з виробництвом молока.

Середня вартість кормів при калькуванні собівартості виробництва тваринницької продукції складається із собівартості виробництва і переробки в умовах господарств і вартості куплених кормів у промислових і сільськогосподарських переробних підприємствах за ринковими цінами.

Переважну кількість використаних кормів становлять корми власного виробництва. Серед них зернові: ячмінь, овес, кукурудза, горох; соковиті: кормові коренеплоди, баштанні, цукрові буряки на корм, силос, картопля; грубі: сіно багаторічних, однорічних трав, природних угідь, солома, зелена маса сіяних і луковичних трав.

Господарства окремих районів і областей України мають різний рівень кормовиробництва. В передових господарствах, де широко застосовують інтенсивні технології вирощування зернофуражних і кормових культур, здійснюють докорінне поліпшення природних сіножатей і створюють багаторічні культурні пасовища, вихід кормів досягає 45–55 ц корм. од. з 1 га сільськогосподарських угідь.

Велике значення для розвитку тваринництва має також якість кормів. Ефективність використання кормів залежить від забезпечення у раціонах годівлі тварин певного співвідношення кормових одиниць, перетравного протеїну та мінеральних речовин. На кожну кормову одиницю має припадати 100–110 г перетравного протеїну, для молодняка великої рогатої худоби – 110–120 г і птиці – до 150 г. Таке співвідно-

шення забезпечує повноцінне і раціональне використання кормів. Проте кормова база переважної більшості господарств не забезпечує такого співвідношення, кормові раціони, як правило, мають значний дефіцит перетравного протеїну, каротину, мікроелементів та інших поживних речовин [5].

Стан кормової бази характеризує оплата корму продукцією, що свідчить про ефективність використання кормів і визначається виходом продукції на 1 ц корм. од. Ефективність використання кормів тваринами різних видів і статевих груп неоднакова. Істотними факторами підвищення оплати корму продукцією є рівень годівлі та продуктивність тварин. Чим вищий продуктивний потенціал тварин, тим більша частка кормів, що перетворюється на продукцію, і тим більше одержують продукції з розрахунку на 1 ц корм. од. згодованих кормів.

Висновки

Кормовиробництво як галузь аграрного виробництва має забезпечувати тваринництво достатньою кількістю якісних, збалансованих за вмістом поживних речовин кормів. Основні напрями розвитку цієї галузі – інтенсифікація кормовиробництва на основі прогресивних технологій вирощування кормових культур, заготівлі та зберігання кормів, поліпшення їхньої структури і якості. Одним із шляхів збільшення виробництва кормів у польовому кормовиробництві є розширення повторних післяярусних і післяжнивних посівів, а також впровадження посівів багатоконпонентних сумішей трав. Інтенсифікація кормовиробництва передбачає впровадження прогресивних технологій збирання, зберігання і приготування кормів. Це дає можливість підвищити якість кормових раціонів і значно зменшити втрати поживних речовин. Галузь кормовиробництва потребує наукової, економічно обґрунтованої державної програми розвитку, єдиного координаційного органу з питань організації ефективної діяльності, особливо в комбікормовій промисловості.

Список використаних джерел

1. Саблук П.Т. Економіка виробництва та використання кормів в Україні / П.Т. Саблук, В.Л. Перегуда, Я.К. Білоусько та ін. [Монографія]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 288 с.
2. Зінченко О.І. Кормовиробництво / О.І. Зінченко. – К.: Вища освіта, 2005. – 448 с.
3. Кіщак І.Т. Становлення та ефективне функціонування ринку кормових ресурсів / І.Т. Кіщак. – Миколаїв: «ІЛІОН», 2004. – 280 с.

4. Петриченко В.Ф. Наукові основи розвитку адаптованого кормовиробництва в Україні / В.Ф. Петриченко // Вісник аграрної науки. – 2004. – №1. – С. 5–10.

5. Побережна А.А. Розвиток кормовиробництва в період реформування агропромислового комплексу / А.А. Побережна // Економіка АПК. – 2002. – №12. – С. 70–84.

А.Л. ПАСТЕРНАК,
к.е.н., Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана,
Є.Л. ПАСТЕРНАК,
к.е.н., Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Розрахунок економічної ефективності маркетингової діяльності ТОВ «Біличанка»

У статті проведено розрахунок економічної ефективності маркетингової діяльності ТОВ «Біличанка» і показано, що прогнозований економічний ефект витрат на виготовлення безкоштовних зразків рекламно-інформаційного характеру веде за собою прогнозне плановане зростання річного доходу.

Ключові слова: економічна ефективність маркетингової діяльності, економічний ефект витрат.

В статье проведен расчет экономической эффективности маркетинговой деятельности ООО «Беличанка» и показано, что прогнозируемый экономический эффект расходов на изготовление бесплатных образцов рекламно-информационного характера влечет за собой прогнозируемый рост годового дохода.

Ключевые слова: экономическая эффективность маркетинговой деятельности, экономический эффект расходов.

In the article the calculation of economic efficiency of marketing activity of LTD. «Bilichanka» is conducted and rotined that the forecast economic effect of charges on making of free standards publicity-informative leads the way character the prognosis planned growth of annual earnings.

Постановка проблеми. Маркетингова стратегія підприємства – найважливіша його функціональна стратегія. Вона є основою розробки загально-фірмової стратегії і бізнес-плану, зачіпає всі господарські сфери і всі функціональні підсистеми підприємства. При цьому, незважаючи на супідрядність цілей маркетингу глобальним цілям підприємства, інформація про ринок і маркетингові пріоритети у значній мірі відбивається на загальній стратегії поведінки підприємства на ринку, а в процесі розробки і реалізації маркетингові служби тісно взаємодіють з плановими службами компанії [1]. Спочатку оцінюються конкурентні позиції підприємства на ринку. Пропонуються такі етапи [2]:

1. Вивчення і оцінка зовнішнього середовища підприємства, включаючи аналіз загальногосподарської кон'юнктури і кон'юнктури галузевого і товарного ринку. Аналізуються

тенденції, що склалися, і робиться прогноз (припущення) про можливі зміни. Особливо ретельно вивчаються позиції і стратегії конкурентів. У результаті підприємство формулює для себе перелік небезпек (загроз) і можливостей зовнішнього середовища.

2. Аналіз сильних і слабких сторін підприємства з точки зору маркетингу. Під сильними сторонами організації розуміють все, що забезпечує їй переваги над конкурентами. Слабкі сторони – це те, що не дозволяє їй досягти переваг над конкурентами.

Різноманітність ринкових ситуацій припускає різноманітність комбінацій комплексу маркетингових засобів, що складають в кінцевому підсумку маркетингову стратегію підприємства. Треба підкреслити, що важливого значення набуває стратегічний контроль за своєчасністю виконання намічених етапів, досягненням проміжних цілей (результатів) і витрачанням коштів. Результати контролю і сформульовані висновки є вихідною базою для перегляду і корегування сформульованих цілей і вибраних стратегій.

Зовнішнє середовище підприємства безпосередньо впливає на її внутрішнє середовище і в кінцевому підсумку визначає стратегію підприємства в цілому і маркетингову зокрема. Сприятливе і стабільне економічне, політичне, правове і соціальне середовище дозволяє в повній мірі реалізовувати інструментарій маркетингу на підприємстві, ретельно досліджувати його цільовий ринок, виробляти довгострокову стратегію і розробляти маркетингову програму дій по її реалізації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Умови економічної нестабільності, що мають зараз місце в Україні, підвищують економічний ризик при прийнятті маркетингових рішень і ускладнюють процес розробки маркетингової стратегії підприємства на перспективу. Підприємства живуть сьогоднішнім днем, піклуючись лише про надходження коштів для оплати своїх заборгованостей. Відсутність реальної конкуренції, ненасиченість ринку товаром, втручання держави в процеси ціноутворення та інші чинники роблять проблематичним системне застосування маркетингу на підприємствах. Йдеться лише про окремі його елементи, без